

1631

1931

Palmzondag
te
Hougaarde

300 jaren Statuten

BRUSSEL
PHOTOTYPIE INDUSTRIELLE BELGE
83-85, Zwarte Vijvereestraat

—
1931

Binnenzicht der Kerk van Hougaarde

Genootschap der Apostelen en Discipelen

De Apostelen en hunne Processie ⁽¹⁾

De Apostelprocessie van Hougaarde kan lange, lange jaren bestaan, misschien eeuwen oud zijn; dat is niet te achterhalen.

Maar zeker is het, dat zij sedert 1631 — nu 300 jaar geleden — geregeld is uitgegaan, buiten 12 jaren tijdens de Fransche Revolutie.

Zoo staat het vermeld in een oud register met perkamenten omslag, dat in het Genootschap der Apostelen met heiligen eerbied bewaard wordt.

Dit register dagteekent van 1631 en begint met een soort reglement voor het Genootschap, in geschrift van dien tijd.

Dit reglement bevat 14 artikels; later werden, door eene andere hand en in nieuwere schrijfwijze, nog twee artikels bijgevoegd.

De inleiding luidt als volgt :

(1) Over deze Palmzondagprocessie schreef Eerw. Heer Niederer in *Volkskunde*, Tijdschrift voor Nederlandsche Folklore, 20 jaarg. 1909 en Mevr. Dr Catharina Van de Graft van Utrecht in *Tijdschrift voor Liturgie*, Abdij Affligem 1927.

*In den naem ons
Heeren. Amen.*

*Int jaer ons Heeren als men schreeff
duysent ses hondert een en dertich den
twelfsten Martij is alhier binnen deser
vrijheydt ⁽¹⁾ van Hougaerde der colle-
gialer ⁽²⁾ Kerk Sancti Gorgonij ter eere
Godts, ende tot stichtinghe van meer-
dere devotie gheordineert ende inghe-
stelt, met consent der Eerweerdighe
Capitulaer Heere Canonicke, ende Mijn
Heer Pastoer, Mijn Heer Lambert de Pas
als meyer deser vrijheydt Hougaerde,
ende met der Heeren Schepenen der
vrijheydtvoorschrevengheratificeert, en-
de voor goet gehouden alsulcke onse
broederschap ter memorie van de twelff
Apostelen Christi, alsoo inghestelt, om
van jaer tot jaer op elcken Palmsondach
inde Processie devotelijck ende eerlijck
onderhouden te worden, ghelijck dat in
vueghe, maniere ende forme hier int cort
volghende ghedeclareert wordt; waer uet*

Nota. Duidelijkheidshalve heb ik de oude, lan-
ge 1 vervangen door onze gewone s.

(1) Om zijne belangrijkheid werd Hougaarde
destijds « *Vrijheid* » genoemd.

(2) Te Hougaarde bestond te tien tijde een ka-
pittel van Kanunniken; vandaar het woord « *kapit-
telhuis* », dat ter plaatse nog algemeen gebruikt
wordt. In den omtrek der kerk staan nog huizen,
vroeger door Heeren Kanunniken bewoond.

46 p^{us} $\frac{14}{31} = \frac{45}{45}$

een ieder der Apostelen nu ten teyde ende toecomende teyden hun draghen ende reguleeren sal ".

Het Genootschap bestaat uit twaalf Apostelen en vier Discipelen; de Apostelen zijn gehuwde mannen, buiten den Apostel Joannes; de discipelen moeten jongman zijn.

Aan hun hoofd staat de Mombaer-vader " van hen verkosen ende ghedeputeert ". De huidige " mombaer-vader " maakt reeds ongeveer vijftig jaren deel van het Genootschap; andere leden tellen in de veertig jaren dienst.

Bij het overlijden van een der " ghebroeders " wordt een opvolger gekozen.

" Alsdan nu iemand ghestorven is, sullen zij t' samender handt wederom binnensjaers, uyt de sollicitantes (1) die hen tot sulcks presenteeren eenen anderen kiezen, wesende van eerlijcken naem, faem ende conversatie, ende in die kiesinghe sullen zij t' samen compareeren, ghevende alsdan een ieder daer toe zijne voose „.

* * *

Palmzondag is dan de groote dag der Apostelen. Den avond te voren luidt de groote klok, hier de " dikke " klok genoemd.

De aloude ezel met het zittende Christusbeeld wordt uit de bergplaats der kerk

(1) aanvragers.

Peter KWAEN opsteld in 1886

gehaald, om gereinigd en getooid te worden.

Die groep is uit hout, en, in eene plank onderaan, is het jaartal 1631 ingebrand. Dit jaarmerk zal latertijd bijgevoegd zijn; want deskundigen beweren dat het beeld nog ouder schijnt. In den loop der tijden werd het meermaals herschilderd en opgefrischt.

Dien zaterdagavond dan worden beeld van den Verlosser en ezel overvloedig met palm gesmukt; het Christusbeeld krijgt ook een trosje palm in de opgeheven hand. Het komt dan zoo minzaam, zoo goedig voor, met den glimlach op het wezen, lange haren, zwarten baard en roode kleedij.

Op Palmzondag, tegen het uur der palmwijding, komen de Apostelen en Discipelen met hunnen "*palmezel*" onder het luiden der "*dikke*" klok ter kerk en plaatsen den ezel met Christusbeeld op een voetstuk midden der koor.

De Discipelen zitten rond het beeld, een op elken hoek; de Mombaar-vader zit achteraan; de Apostelen nemen plaats van weerskanten op zij, langs hen het gestoelte.

Op het oogenblik der palmuitdeeling komen zij beurtelings, eerst de Apos-

telen, dan de Discipelen, dan de Mombaar-vader, ten autaar en ontvangen een takje gewijden palm uit de handen van den pastoor.

Daarna begint de processie: een kleine optocht door enkele straten in den kring der kerk.

Vorraan het kruis, de misdieners, de geestelijkheid; dan het Christusbeeld door de Discipelen op de schouders gedragen, en daarnevens, op twee rijen, de Apostelen; achteraan komt de Mombaar-vader.

De Apostelen dragen lange, wijde mantels van verschillende kleur; schuins over de schouders, eenen band met hunne benaming op.

De Discipelen en de Mombaar-vader hebben enkel den schoudersluier, zonder opschrift, boven hunne burgerkleedij.

Achter op het hoofd dragen de Apostelen "umbraculen" d.i. metalen plaatjes, juist lijk de heiligbeelden, op kunstige wijze in de haren vastgemaakt. (Voor enkele hoofden, op zekeren leeftijd, wordt dat een ingewikkeld probleem).

Verder heeft elk der Apostelen "zijne vvapenen".

Daarover staat in de Statuten:

"Daeren boven sullen zij gheschicktelijk ende devoteliijk gaen, om die Processie te vereeren, ge

en zwaaien, geven hunne kindervreugde lucht met gebaar en ook met galm. Treden zij wellicht op als de "*Kinderen der Hebreëuvven*" uit de Palmwijding? Is het misschien een zakelijke voorstelling van het woord van den Meester bij zijne intrede te Jerusalem: "*Ik zeg u, indien deze zvvijgen, zullen de steenen roepen*"?

De Apostelen stappen statig en echt "*devoteleyck*". Vroeger gingen zij barvoets "*ende sij zijn ghehouden barvoets te gaen, ten vvaere datter iemand deur ouderdom offt vveeckheydt der voeten verexcuseert vvaere*".

Wanneer is dit voorschrift vervallen? Daar is geen spoor van te vinden. Was

gens den staet die ul: alle hebt aengenomen met vrijen wille; indervoogen en op de maniere de plichtige artikels zijn voorgeschreven int jaer 1631 12ste meert... zoo ist dat ik ul: alle kome aan te porren met eene gestichtighjd vermengeld met oodmoedighjd, Beneven te bethoonen een gemorselt herte, zoo in zeden als manieren, de processie te vereerlijken, met een aldergrootste devotie weerdighjk te mogen ontfangen het alderheijligste Sacrament des aucthaers... ende hoo beter dat wij onse plichten komen hier in te quijten, hoo soeter sal het wesen als wij ten uijtersten daghen sullen komen te verschijnen voor zijnen regterstoel, alwaer niets sal ongeloont blijven; alsdan wij alle wel zoude wenschen, salighjk gedaen te hebben, om te mogen genieten het eeuwig erfdeel in den hemel: het welk ik uijterherte wensche dat wij allen weerdig gevonden wierden aldaer te mogen malcanderen aenschouwen voor alle eeuwigheid „.

het wellicht zeker jaar te koud⁽¹⁾? Staan wij hier voor de bestatiging van de volkspreuk : "*Het menschdom verslapt*"?

* * *

Op ongeveer een kwartier is de processie terug in de kerk ; dan begint de hoogmis.

De ezel met het Christusbeeld wordt weêr op de koor gezet, en de Apostelen Discipelen hernemen hunne plaats.

Tijdens het Evangelie — 't is dien dag het Passie-verhaal naar St Mattheus — staan de apostelen van hunne stoelen op, doen, eenigszins onthutst, eenen eigenaardigen kring rond het Christusbeeld en gaan de sakristij binnen.

(1) Ik wil hier, als eigenaardigheid, eene nogal verbazende nota afschrijven, die op een afzonderlijk blad in het handschrift te lezen staat :

" Palmen Sondag vallende op den 19 meert 1837 wonder koudt

de geheel goede week gevrosen gelyk Kersmis daegs

Dat het in de schuere heeft gevrosen dat potaten in myn schuer bevrosen door eenen leemen muer.

Op den 5 april 1837 heeft het beginnen te snieuwen acht dagen aan een stuck

en den snieuw heeft blyven liggen tot beynaer half mey geschreven door my hikeints apostel

en de swelmen (zwaluwen) hebben op den bogaerden vyver (vijver van het klooster, vroeger klooster der Paters Bogaerden) gevlogen met de kykels (ijskegels) aen hunnen stert op 8 april 1837.

Dat is in de Statuten in dezer voege voorgeschreven : " *Het is die maniere ende gheordineert als men op desen dagh voorschreven de Passie beghint te singen, dat sij Apostelen alsdan ueter kerke gaen, ende de selfe ghesonghen synde sullen sij vvederom in comen* ".

De beteekenis dier geheimzinnige doenwijze is niet aangegeven. 't Is, zegt men, eene veruiterlijking van deze zinsnede uit het Passieverhaal van den dag: " *Ik zal den herder slaan, en de schapen zullen verstrooid vvorden* ".

Aan het Offertorium gaan zij ten offer: " *ten offer gaen op tyt ende stondt daer toe gheordineert* ".

Bij de Communie der mis naderen zij tot de H. Tafel. Zware taak! moeten nuchter blijven tot na 11 uren, voor menschen die gewoon zijn 's morgens reeds vroeg te eten!

En toch wordt het onderhouden; het staat uitdrukkelijk vermeld in de oude voorschriften : " *Is onder ons ghebroeders ghordineert, dat een ieder der Apostelen sich teghen iederen Palmsondach sal stellen in staet van gratie, als met een oprechte berouw ende leetwesen sijne sonden biechtende, gebiecht wesende sal ontfanghen onder de hoochmisse aen den*

hoochauthaer het alderheiligste Sacrament des authaers ".

Eene eignenaardigheid : als zij van de communiebank terugkomen, knielt ieder vóór zijnen stoel op den grond, om de dankzegging te doen.

Na de mis blijft het Christusbeeld op de koor staan, en de Apostelen gaan stoetsgewijze naar het lokaal, waar het ontbijt hen wacht. 's Middags hebben zij nog een gezamenlijk noenmaal, eertijds, thuis bij eenen apostel om de beurt.

Daarover gaat het in art. 4 der Statuten : "*Ten 4^{den} Is een ieder der apostelen op den tyt van twelff jaeren als verobligeert alle twelff jaeren de apostelen op Palmsondach den maaltyd te gheven midts voldoende met alsulcke gerichten offt spijsen alhier ghementioneert, te weten : dat sij seventhien offt achten micken sullen doen backen ende dan ghereet maecken dry schoetelen aberdaens, drij schoetelen bocxharinghen, dry schoetelen gheweyckte haringhen⁽¹⁾, ende dry schoetelen boonen ; ende voorts eenighe potagery, t' sy van erweten offt coolen, ende daarnae boter ende kees. Ende voorts niet meer gheleyck dat eerstmael int beghinsel van dese broederschap onder malcanderen verdraghen is gheweest, midts dat een ieder der apostelen sijn part offt deel van*

(1) Destijds was op Palmzondag vleesch verboden.

het bier datter op den maaltyt ghedroncken wordt sal betaelen, Den maeltyt ghedaen zijnde sullen zy ghelyckerhandt voor de zielen der afflyvighen bidden eenen Pater noster ende Ave Maria ".

Hier dient - en daar moet nadruk op gelegd worden - de bemerking aangestipt in dees artikel vermeld : "**niet meer gheleyck dat eerstmael int beghinsel van dese broederschap onder malcanderen verdraghen is gheweest "**.

Dus waren er reeds statuten of althans eene regeling vóór 1631! En dan bestaat de apostelprocessie langer dan sedert 1631!

Maar is die bewering niet in strijd met het 14^e en laatste artikel, dat luidt : "*Ten 14^{den} Is een ieder der nieuw gecosen apostelen verobligeert hem te laten intituleeren oft inschryven inde broederschap van onse Lieve Vrouwe, indien hy niet ingheschreven en is, alhier binnen Hoügaerde den twintighsten meert 1633 wederom van nieuws aff inghestelt ende gheordineert.*

1633! En de statuten beginnen met deze woorden "*Als men schreeff 1631*". Werden de Statuten soms niet opgeteekend na 1633, toen reeds het Genootschap eenige jaren bestond?

Toch niet; dit artikel 14 is klaarblijkelijk later bijgevoegd: het geschrift is van eene ande-

re handen veel breeder; de schrijfwijze van **Hoügaerde** met ü en elders met ù; **oft** met ééne f en elders altijd met twee f's, leveren bewijs van latere aanvoeging.

Zoodat te recht mag besloten worden dat de apostelprocessie reeds **vóór 1631 bestond** en wie weet, hoelang reeds?

* * *

Nu terug naar den maaltijd.

Deze werd in later tijden tegen den avond gehouden en de oude " *menu* " werd ook naar de nieuwerwetsche gebruiken gewijzigd.

Ook dient een eigenaardige doenwijze aangestipt, die nog in voege is: de beker namelijk, door St Jan in de processie gedragen, doet op zekeren oogenblik de ronde aan tafel; elkeen drinkt eruit om de beurt.

Is een nieuwe Apostel of Discipel voor 't eerste maal aan den disch, moet hij den beker gansch ledigen. Eigenaardig, ja! en over de beteekenis kan men vitten; in de Statuten is daar niets van opgegeven.

Op Palmzondag wonen de Apostelen, Discipelen en Mombaer-vader het Lof bij, op de eigenste plaats van 's morgens, doch in burgerkleedij.

En 's avonds wordt de Palmezel met Christusbeeld weêr in de bergplaats der Kerk " *gestald* " tot het volgende jaar.

*
*
*

De Apostelen hebben nog eene andere bijzondere plechtigheid in de maand Juli, ter gelegenheid van het feest der Scheiding der Apostelen.

Daarover de Statuten in n° 10 :

" Ten thiensten is onder malcanderen verdraghen als dat zij alle jaeren opt t' Scheiden der Apostelendach sullen omtrent ten thien ueren een solemnele Misse doen singhen, die welcke hunnen gheestelycken vader als Pastoer deser broederschap sal celebreeren. Ende alsdan sal een ieder ten offer gaen, ieder offerende eenen silveren penninck, ghelycke dat int beghinsel deser institutie geconcludeert is, voorts daegs te vooren opt Scheyden der Apostelen avondt sullen zy deur hunnen knaep eens de groote klokke doen luyden, wederom op den dach voor de misse, ende naer den noen den maelyt ghedaen zynde eens „.

En over dien maaltijd op dit Apostelenfeest in Juli handelt volgend artikel :

" Ten elfsten den maelyt die op desen dach bereydt sal worden, zullen zy apostelen dien eerlyck besorghen hetzy in visch oft vleesch naer ghelegentheydt des tyts, ergens in een huys daert hunnen Mombaer vader believen sal. Oock sullen zy den cost, het bier ende voorts al datter toe behooren sal, gelyckerhandt betalen naer bedrach der sommen totael, een ieder zyn part oft deel „

In hoeverre worden die beide voorschriften nog nageleefd?

Den Zondag na 15 Juli⁽¹⁾, feest der Scheiding der Apostelen, wordt de vroegmis gezongen, en door den pastoor; de Apostelen en Discipelen zitten op de koor, doch in burgerkleedij; onder de mis gaan zij ten offer en ook te communie. Van maaltijd is er dien dag geen spraak meer.

Verder gaan de Apostelen in de processie van Hoogweerdig en in de Kermisprocessie, onmiddellijk voor het H. Sacrament. De Discipelen dragen de relikwiekas van St Gorgonius, patroon der parochie.

Over die processie's staat van lateren datum, in nieuwerwetsch geschrift, het 16^e en laatste nummer in de Statuten:

“ den 16 is geconsenteerd van ieder apostel oft discipel met syn flambie in de processie te gaen indien eenen mankeert 5 vanen bier voor boot „

Het Apostelgenootschap is hoofdzakelijk, in den geest der instelling, een godsdienstig broederschap. Om lid te zijn, moeten zij, lijk hooger gezegd, *wesen van eerlycken naem, faem ende conversatie*”, moeten zij elkander stichten door hunne geregelde levenswijze:

“ Offter iemandt onder de Apostelen bevonden waer die hem misbruyckte in eenighe onbetaemelycke feyten berispens ende bestraffens weer-

(1) In de volkstaal heet dit thans “ *St Henricus der Apostelen* „. Die verkeerde zegwijze moet hiervan komen, dat de almanak op 15 Juli St Henricus als heilige van den dag aangeeft.

*digh, sullen zy ghebroeders eensulcken moghen vermaenen ende calengieren naer des feytes be-
drach Ende en beteren zy haer niet, eens ende
tweemaal vermacnt synde, sullen de ghebroeders
den zelve moghen reformeeren ende uet den ghetal
werpen, als eenen anderen van eerlycker conver-
satie daer toe bequaem kiezen „.*

Apostelen dezer XXe eeuw, weest fier
over uw aloud Genootschap, blijft ge-
trouw aan de richting door uwe voorma-
lige “ *ghebroeders* „ aangegeven “ *ter eere
Godts ende tot stichtinge van meerdere devotie* „

" Een eeresalut aan de Apostelen! "

Hougaarde, Meert 1931

*De licentia Superiorum
K. VERHOEVEN*

Oude Palmezel met Christusbommel

De Processie komt uit de Kerk